

Durmuş Hocaoğlu

Scientia Potestas Est

Yeniçağ, “Analiz”., 19 Eylül 2008, Cuma., s.06
“Analiz” Sıra No: 691; 2008-082; Eylül-08

YENİÇAĞ

NOT: 2 ve 3 numaralı dipnotlar ve resimler Yeniçağ’ın matbû nüshasında bulunmayıp, sonradan eklenmiştir — D.H

XVI. asır, Doğu için artık gurub vakti iken Batı için tulû vakti olmuştu: Doğu iniyor, Batı yükseliyordu; vâkıa Osmanlı zirveydeydi hâlâ ve daha da kalacaktı orada; çünkü, Alan Palmers’in ifâdesiyle, dokuz canlıydı O ve dahi kökleri çok sağlamdı, ama çürümenin tohumları içinde aktifleşmeye başlamıştı bir kere. Takiyüddin’in İstanbul Rasathânesi ile Brahe’nin Uraniborg’dan bahsediyordum. Biri Batı’da, diğeri Doğu’da, aynı asırda ve aynı zaman dilimi içerisinde te’sîs edilen iki ilim akademisinden birinin kalıcı olup daha büyüklerine öncülük etmesi ve ötekisinin ise yatağında boğulması, Doğu ile Batı’nın yollarının ayrıştığı işâreti idi. Avrupa XV. asırda kımıldamaya, Ortaçağın karanlığını yırtmaya başlamıştı ve bu kımıldama XVI. asırda epeyce hareketlenmişti, ama hâlâ makro seviyede mühim birşey yoktu ortada; meselâ Matematik handiyse bir sefâlet idi – çünkü en başat sebeplerden birisi henüz Arap rakamlarının yerleşmemiş, “sıfır”ın bilinmiyor olmasıdır - öyle ki, aritmetikte dört işlem yapmayı öğrenmek bugünkü matematik doktorasına eşdeğerdir ve ancak, Paris gibi sayılı birkaç üniversitede verilen bir eğitim ile mümkündü, meselâ, Michel de Montaigne (1553-1592), irâdının muhâsebsini tutmak üzere sâdece dört işlem bilen bir “yüksek matematikçi”yi fâhiş bir ücretle istihdam etmişti; Felsefe kezâ; “*XII. yüzyılın felsefe eserleri topu topu beş veya altı ciltten ibarettir*” der Michelet[1]; bu vaziyet de yine makro seviyede pek öyle değişmiş değildi henüz, çünkü sistematik bir filozof yoktu Batı’nın, Rabelais gibi “düşünürler”i (penseur) vardı en fazla.

Evet, doğru-düzgün birşeyler yoktu, ama kımıldama başlamıştı bir kere ve o kımıldama da, Batı entellektüellerinin gözlerinin, içinde etli-kanlı bedenimizle yaşadığımız, Kilise’nin “günah tarlası” olarak kabûl ve tel’in ettiği “bu-dünya”ya çevrilmesinden ibâretti.

Ve bu kımıldayış meyvelerini vermeye başladı: Nicolaus Copernicus (1473-1543), büyük bir cesâretle, Kilise’nin mukaddes kozmolojisi olan Aristo-Batlamyus kozmolojisini sarstı; vâkıa Copernicus’un kozmolojisi basit ve çocukça idi, hepten de yanlıştı, ama yol açılmıştı bir kere ve ardılları yavaş-yavaş sökün etmeğe başladı: XVII. asra girildiği yıllarda O’nun arkasından Galieo Galilei (1564-1642), Tycho Brahe (1546-1601) ve talebesi Johannes Kepler (1571-1630) geldi; hepsi de gerçek ilim adamı ve insan yakan İnkizisyon’un karşısına çıkmayı göze alacak kadar cesur insanlar idiler ve Kilise ile özdeşleşmiş Aristo fiziğinin ve kozmolojisinin temellerini yıkılacak hâle getirdiler. “Büyük Darbe” (Master Stroke), asrın sonuna doğru, “*birçok bilim devinin*

yaşadığı bu yüzyılda başı diğer devlerin omuzlarının üstünde yükselen dev”,[2] Isaac Newton (1642-1724) tarafından indirildi. Yine aynı asırda, ikiyüz yıl önce matematiği sefâlet olan Avrupa’da adetâ bir matematik indifâi husûle geldi ve bütün matematik tarihinin belki de en büyükleri bu asırda yetişti.

Yine XVII. asırda, ilk defa, “Modern Felsefe’nin babası” unvânıyla taçlandırılan René Descartes (1596-1650), Aristo’dan (MÖ 384-322) bu yana geçen yaklaşık ikibin yıldan beri ilk defa büyük ve muhteşem bir sistematik felsefe kurdu: **Rasyonalizm**. Aynı çağda, hemen karşıdaki adada Francis Bacon (1561-1622) adetâ buna bir respons verdi ve başka ve rakip bir felsefe sistemi kurdu: **Empirizim**.

Artık XVII. asır, Batı’da ilim ve felsefe devlerinin asrı olmuştu.

Ve, Descartes ve Bacon, her ikisi birden aynı fikri tedâvüle sürdürdüler: **Bilgi, Güç’tür (Scientia Potestas Est)** ve biz Bilgi’yi kullanarak “**Tabiat’ın sâhibi ve efendisi**” (Mâitre et Propriete de la Nature; Master and Possessor of the Nature) olmalıyız!”[3]

Bu asırlarda başka birşey daha vuku’ buluyordu: XV., XVI. ve XVII. asırlar keşifler ve denizlerası ticaretler asrı idi; keşfedilen ve kolonileştirilen topraklardan ve kıt’alararası ticâretten akan servetler Avrupa’yı zenginleştiriyor ve çehresini değiştiriyordu; artık Batı’nın çılgık gibi çıkan sesinin kükremeye dönüşmesi için birşey kalmıştı: Bilimin *transandantal* hâlden *enstrümântal* tahvîl olması, yâni, sanâyi’.

XVII. asrın nihâyetine kadar esas olarak saf bir entellektüel uğraş olan bilim – yâni transandantal bilim – XVIII. asırda göklerden yere inerek teşahhus ve tecessüm edip maddenin içindeki gücü açığa çıkarınca dişli çarklar dönmeğe start aldı.

Artık Batı’nın kükreme vakti gelmişti.

*

**

Batı, yüzünü “bu-dünya”ya çevirerek “dünyanın sâhibi ve efendisi” olmağa başlarken, Doğu, “dünya işinde câhil ol!” prensibi ile “bu-dünya”ya sırtını dönüyor, rasathâne yıkararak da bu prensibi kuvveden fi’le dönüştürüyordu.

*

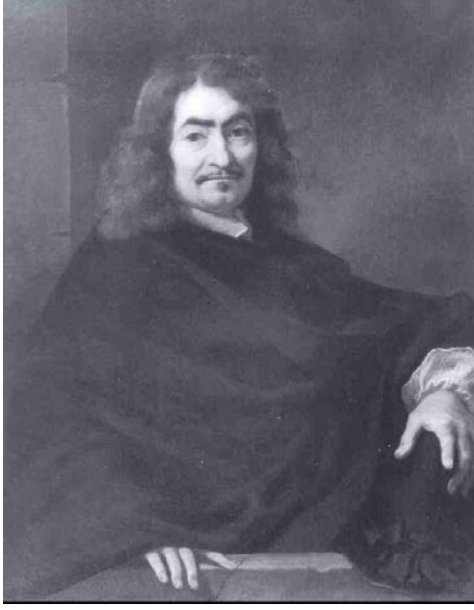
**

Ama bu-dünya’nın da buna bir cevabı olması lâzımdı.

[1] Michelet., *Rönesans.*, Çeviren: Kâzım Berker., M.E.B. Yayınları., İstanbul, 1989., s.31

[2] “... Muasırlarının baş ve omuzları üzerine çıkan, devler arasında gerçekten dev olan, dehası, ilme hizmeti her hangi bir alimin eseriyle kıyas edilemeyecek derecede büyük olan, filozoflar prensi, Sir Isaac Newton” [F. K. Richtmyer; E. H. Kennard., *Modern Fiziğe Giriş.*, Çevirenler: Salih Murat Uzdilek., Nusret Kürkçüoğlu., İstanbul Teknik Üniversitesi Kütüphanesi., İstanbul, 1954., s.21

[3] Bkz.: Descartes., *Metod Üzerine Konuşma (Discours de La Méthode)*., Çeviren: Mehmet Karasan., M.E.B. Yayınları., 3ncü baskı., İstanbul, 1967., Altıncı Bölüm: s.64-65; Lord Bacon., *Novum Organum.*, Edited by Joseph Devey, M.A., New York., P. F. Collier and Son, MCMII (1902), Book I: Afr.I.1., p.11

Bilgi ile tabiata hükmetmenin yolunu açan iki filozof. Solda, “modern felsefenin babası” René Descartes, sağda “bilim peygamberi” Francis Bacon

